

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД

ВИТВИЦЬКА ОТГ

2020

Аналіз підготовлений групою науковців під керівництвом проф. Олени Бородіної, завідувача відділу економіки і політики аграрних перетворень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАНУ» у співпраці з Громадською спілкою «Українська мережа сільського розвитку».

Редактор — Ганна Заворотна

Дизайн і макетування — Олена Марчишина

Соціально-економічний аналіз ОТГ здійснювався у період серпень-вересень 2020 року та може не містити інформацію про зміни в складі об'єднаної територіальної громади, що виникли після місцевих виборів 2020 року.

Центр екологічних ініціатив «Екодія» висловлює щирі подяку

експертам Громадської спілки «Українська мережа сільського розвитку» та представникам Бужанської, Витвицької, Вовковинецької, Лосинівської, Новослобідської та Шумської об'єднаних територіальних громад, які долучилися до розробки соціально-економічних аналізів та брали участь в їх обговоренні.

This document has been produced in the framework of project Sustainable Perspectives for Rural Areas in RU and UA in cooperation with DRA, with the finance contribution by the German Federal Foreign Office and the Protestant Agency for Diakonia and Development 'Bread for the World'. The views expressed in this document are those of the authors and do not necessarily reflect the official policy or position of the donors of the project.

Документ підготовано в рамках проєкту «Перспективи сталого розвитку для сільських територій» у співпраці з ДРА та за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини та Міжнародної протестантської агенції служби розвитку протестантської Діаконії «Хліб для Світу». Погляди, наведені в цьому документі, є позицією авторів і не обов'язково мають трактуватися як офіційна думка донорів.

ЗМІСТ

04	Вступ
06	Соціально-економічний аналіз
06	Розташування
9	Природні ресурси
16	Клімат
19	Демографія
24	Структура місцевої економіки
26	Сільське господарство і сільські території
29	Структура бюджету і джерела доходів
34	Рекомендації

ВСТУП

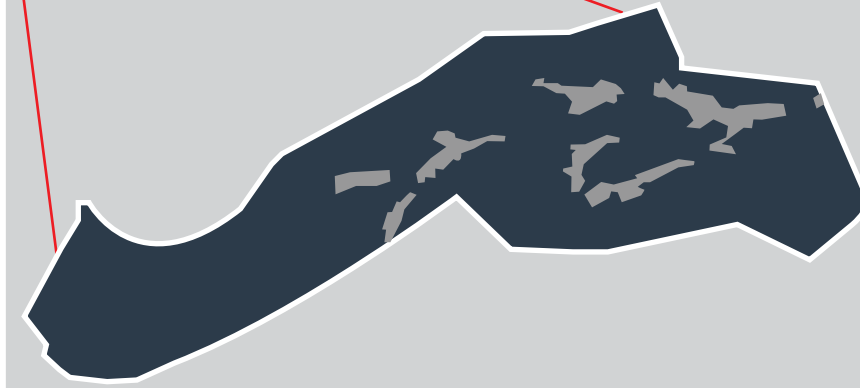

Активізація євроінтеграційних процесів у рамках зовнішньоекономічної діяльності України зумовлює необхідність визначення шляхів нагромадження, розвитку й ефективного використання потенціалу сільських територій із метою подальшої їх адаптації до інституційних вимог і стандартів ЄС. Натомість нині для них характерні потужні кризові явища, які знаходять своє відображення у зниженні рівня зайнятості населення, масштабній трудовій міграції його економічно-активної частини, поширенні проявів бідності, звуженні можливостей задоволення ключових потреб селян, їх самообмеженні, що сприяє формуванню підґрунтя для поступового посилення соціальної напруги. Імплементация положень дієвої політики, орієнтованої на розв'язання окреслених проблем, виступає одним зі пріоритетних завдань держави.

Особливого загострення ситуація зазнала у гірських регіонах внаслідок формування специфічних умов, надскладних для ефективного розвитку виробництва та забезпечення життєдіяльності населення. У той самий час ці території є надзвичайно важливими для збереження природної та культурної спадщини країни та підтримки сталості екосистеми Карпат. Відтак їх розвиток повинен стати предметом виняткової уваги представників політикуму. Важливість такого підходу визнана інтернаціональним співтовариством і підтверджена ратифікованими Україною міжнародними документами, такими як Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Закон України № 1672-IV (1672-15) від 07.04.2004 р.), Декларація про наміри щодо створення нової макрорегіональної стратегії ЄС для розвитку Карпатського регіону України, Польщі, Угорщини та Словаччини тощо.

Зважаючи на викладене вище, об'єктом представленого дослідження була обрана Витвицька об'єднана територіальна громада Калуського району Івано-Франківської області.

Метою дослідження виступає створення необхідних умов для реалізації візії членів громади, які вбачають у Витвицькій ОТГ європейську культурну територію бойківських традицій, землю чистого довкілля, розвиненої сучасної інфраструктури та комфортних умов для родинного проживання, сприятливих обставин для розвитку малого підприємництва — громаду, яка дбає про теперішнє та майбутні покоління.

РОЗТАШУВАННЯ

Склад ОТГ:

с. Витвиця,
с. Кальна,
с. Липа,
с. Лужки,
с. Розточки,
с. Слобода-
Болехівська,
с. Станківці,
с. Церківна
с. Вигодівка

Витвицька ОТГ створена 2 вересня 2016 р.; вона розташована на Південному-Заході країни у передгір'ї Українських Карпат і за результатами реформування адміністративно-територіального устрою є складовою Калуського району (до того — Долинського району) Івано-Франківської області (рис. 1). Громада межує з Долинською, Вигодською, Болехівською ОТГ і поселеннями Львівської області.

Витвицька ОТГ знаходиться за 83 км від Івано-Франківська, 106 км — від Львова, 260 км — від Ужгорода та практично рівновіддалена від кордонів України з ЄС (відстань до кордону з Румунією складає 262 км, Польщею — 174 км, Словаччиною — 236 км, Угорщиною — 248 км), що створює надзвичайно сприятливі умови для налагодження та розвитку транспортно-логістичних зв'язків із країнами Європи та водночас стимулює трудову міграцію економічно активної частини населення.

**Площа
ОТГ:**154,939 км²**Адреса:**77533, Івано-Франківська обл.,
Долинський район,
село Витвиця**Сайт:**vytvytsya-otg.
com.ua

Адміністративним центром громади виступає с. Витвиця, розташоване на відстані 49 км від районного центру — міста Калуша та на відстані 83 км від обласного центру — міста Івано-Франківська.

Територія ОТГ складає 154,939 км². Вона охоплює 9 поселень у 4 старостинських округах 5 територіальних громад (села Витвиця, Кальна, Липа, Лужки, Розточки, Слобода-Болехівська, Станківці, Церківна та селище Вигодівка), які мають статус гірських населених пунктів.

ТРАНСПОРТНА СИСТЕМА

Транспортна система громади (загальною протяжністю 33,8 км) представлена районними автомобільними дорогами місцевого значення з твердим покриттям (чорнова щебінка), а подекуди — ґрунтовими, що потребують капітального ремонту. Щільність автомобільних доріг складає 218 км/1000 км², натомість в Івано-Франківській області у цілому — 296 км/1000 км². Всі населені пункти обладнані зупинками громадського транспорту, щоденно здійснюється близько 3–4 рейсів автобусів із кожного поселення до найближчого міста — Долини (рис. 2).

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
83 КМ

Калуш
49 КМ

Львів
106 КМ

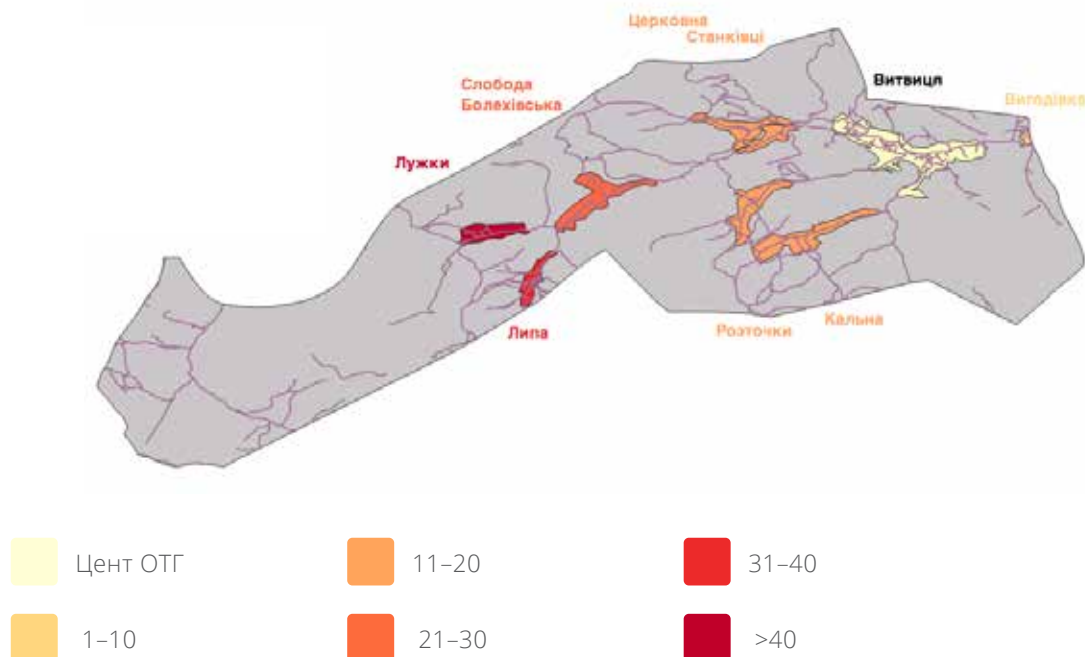

Рис. 2. Транспортна доступність с. Витвиця, адміністративного центру Витвицької ОТГ, для мешканців інших населених пунктів, хвилин

Перевагою ОТГ виступає її близькість (17 км) до автомобільного шляху національного значення Н-10, так званого «Ключа до Прикарпаття» (Стрий-Івано-Франківськ-Чернівці-прикордонний пропускний пункт Мамалига), який перетинається зі шляхом Н-09 (Мукачеве-Яремче-Івано-Франківськ-Рогатин-Львів, під'їзд до зони Буковель), великих курортних центрів (Моршин, Трускавець, ін.) та залізничної станції Болехів (12 км), що дає можливість налагодити потужні матеріальні потоки.

Рельєф громади коливається від низькогірних і відносно спокійних зовнішніх Карпат із відсутніми різко вираженими хребтами до гірських масивів із горбистим рельєфом території, пересіченим ярами та балками, верхівками та хребтами з загальним ухилом на Північний Схід.

Перевагою ОТГ виступає її близькість (17 км) до автомобільного шляху національного значення Н-10, так званого «Ключа до Прикарпаття» (Стрий--прикордонний пропускний пункт Мамалига)

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Земельні ресурси

Із загальної площі земельних ресурсів Витвицької ОТГ за господарським режимом припадає на 10992,0 га (64,2%) — землі лісогосподарських підприємств, 2540,8 га (14,8%) — землі, надані громадянам у власність і користування, 1707,8 га (10%) — на землі особистих селянських господарств, 1057,6 га (6,2)¹. Площа земель за межами населених пунктів складає 13249,9 га. Із метою залучення додаткових інвестицій і активізації піднесення підприємницької діяльності в ОТГ виділено 11 ділянок земельних угідь загальною площею 41 га. Передбачається, що їх використання здійснюватиметься у рамках провадження рекреаційної діяльності, розвитку промисловості, сільського господарства та відновлюваної енергетики.

Категоріальна структура угідь охоплює землі лісогосподарського (70,9%) і сільськогосподарського призначення (16,4%), природно-заповідного фонду (5,8%), житлової та громадської забудови (2,5%) (рис. 2)². Близько 240 га займають земельні частки (паї) членів громади.

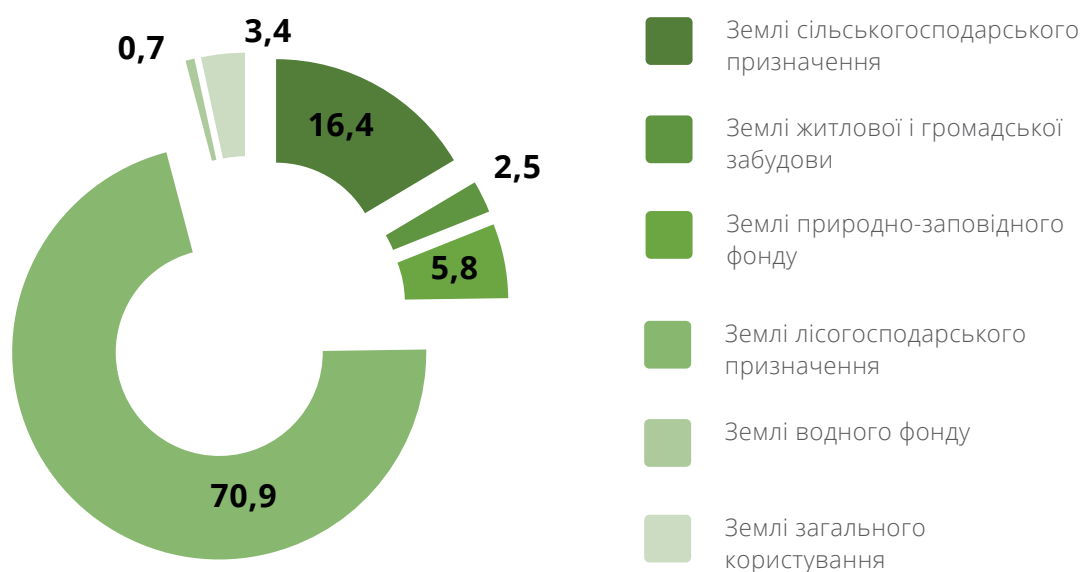

Рис. 2. Категоріальна структура земельних угідь Витвицької ОТГ, % (станом на початок 2018 р.)

¹ Стратегія розвитку Витвицької об'єднаної територіальної громади до 2027 року

² План соціально-економічного розвитку Витвицької ОТГ, 2018 р.

Серед ґрунтів переважають характерні для заліснених територій бурі гірсько-лісові неглибокі щебенюваті, середньо глибокі, глибокі опідзолені та дернові опідзолені оглеєні ґрунти (рис. 3). Ключовим процесом їх формування виступає кисле буроземлеутворення. Залежно від крутизни й експозиції схилів вони зазнають водної ерозії, відтак подекуди трапляються у різному ступені змитості.

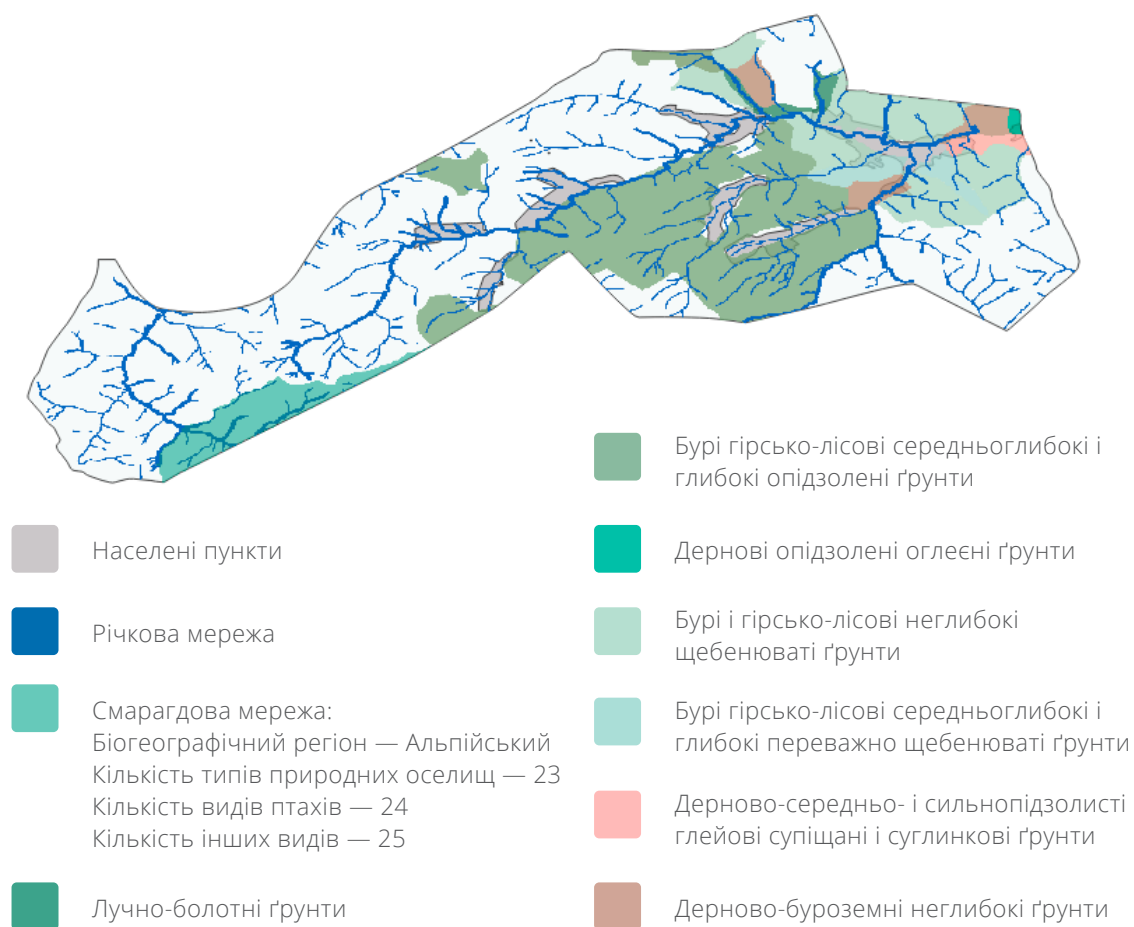

Рис. 3. Земельні ресурси Витвицької ОТГ за категоріями ґрунтів

За природно-сільськогосподарським районуванням територія Витвицької ОТГ відноситься до Карпатської гірської області, провінції Карпати, Карпатського гірсько-лісового округу та Верховинського району. Розташування, складний рельєф, невелика потужність профілю та кам'янистість ґрунту визначають відносно низьку продуктивність земельних ресурсів; такого роду угіддя зазвичай мало освоєні, виділяються під пасовища та подекуди використовуються для вирощування нішевих сільськогосподарських культур (табл. 1)³.

³ <https://ngo.land.gov.ua/uk/psgRegion/verkhovinskii>

Таблиця 1. Економічна характеристика продуктивності земельних угідь Верховинського району (ПСГР – 07)

Сільськогосподарські угіддя	Бал бонітету	Капіталізований рентний
Рілля (перелоги)	10	6893,18
Багаторічні насадження	4	5703,41
Сіножаті	11	2657,25
Пасовища	9	1752,84

На півдні ОТГ розташовані ділянки Смарагдової мережі — екологічної мережі Європейського континенту, що охоплює землі особливої природоохоронної ваги (Areas of Special Conservation Interest, ASCI). Виявлення таких територій здійснюється відповідно Конвенції про охорону дикої флори та фауни й їх природних середовищ в Європі (Бернська конвенція, 1979 р., до якої 1996 р. долучилась Україна⁴). Об'єкти Смарагдової мережі підлягають охороні та картуванню.

Реалізація Конвенції передбачає впровадження необхідних законодавчих і адміністративних заходів задля забезпечення охорони дикої флори та фауни (особливо видів, яким загрожує зникнення, у тому числі, мігруючих) і відповідних природних середовищ існування й урахування специфіки природоохоронних територій під час планування забудови та розвитку регіону з метою уникнення їх деградації та нівелювання можливого негативного впливу.

⁴ Закон України № 436/96-ВР від 29 жовтня 1996 р. «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі».

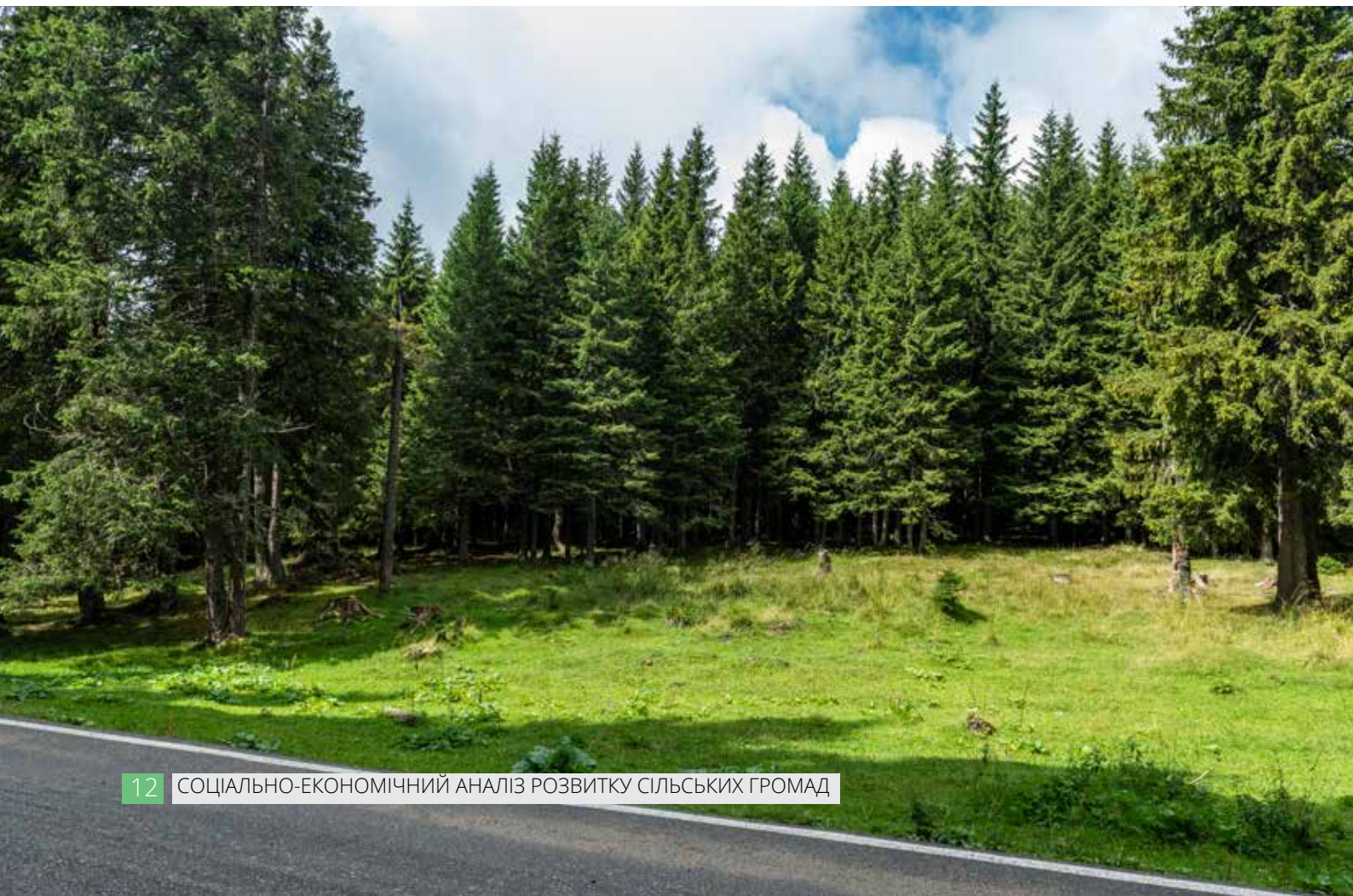
Водні ресурси

Водні ресурси громади є надзвичайно важливою частиною природних багатств регіону. Територією ОТГ протікає низка рік басейну Дністра, зокрема, р. Лужанка (довжина — 29 км, площа басейну — 149 км²); Розточка, права притока Лужанки (довжина — 9 км); Путня, права притока Лужанки (довжина — 10 км, площа басейну — 28,8 км²) і кілька струмків. Ріки у значній частині мають суттєвий нахил і бурхливу течію, русла кам'янисті, порожисті, що сприяє утворенню каскадів і водоспадів. Вони виступають потужною складовою туристичного потенціалу громади.

Підземні води використовуються для задоволення виробничих і соціальних потреб. У зв'язку з відсутністю централізованого водопостачання та водовідведення у населених пунктах Витвицької ОТГ адміністративні установи, заклади освіти, культури й охорони здоров'я послуговуються водою зі свердловин, а домогосподарства — з колодязів. Така вода за своєю якістю відповідає встановленим державним стандартам, проте вимагає проведення систематичного моніторингу динаміки якісних показників.

Рекреаційні ресурси

Витвицька ОТГ наділена потужними рекреаційними ресурсами (значна площа земель громади вкрита лісовими насадженнями ялини європейської, ялиці білої, буку лісового) та багатою культурною спадщиною (рис. 4), що дало їй можливість долучитись до туристичного кластеру «Магура» й об'єднатись у «Бойківське коло» з громадами Івано-Франківської, Львівської та

Закарпатської області. У рамках кластеру Витвицька громада презентує туристичний пішохідний маршрут із гори Магура на гору Яворина, який поєднує Скелі Довбуша, урочища Цапове, Бовкоти, Розтока та станцію вузькоколійки “Глибоке”; нині опрацьований новий маршрут “Стежками воїнів УПА” й унікальний веломаршрут, віднайдені нові пам’ятки історичної спадщини — пластунські тризуби 20–30-х років минулого сторіччя. З метою подальшої популяризації туризму у Прикарпатті планується розмістити віртуальний 3D-тур Витвицькою ОТГ на платформі Google Maps, встановити туристичні наметові табори (новітня ефективна практика — <https://www.facebook.com/watch/?v=235884574367804>), у тому числі, з метою проведення патріотичних заходів на кшталт націонал-патріотичного свята «Яворина», козацьких розваг тощо; у цьому контексті видається доцільною інтеграція у туристичні маршрути потужного осередку бойківської культури з метою ознайомлення населення із традиціями, звичаями, укладом життя та гастрономією бойків.

Рис. 4. Рекреаційні ресурси Витвицької ОТГ

Корисні копалини

Серед корисних копалин громади — гравій, пісковик, пісок, безкарбонатні суглинки (поклади місцевого значення) та глина⁵. Із територією регіону пов'язують потужні нафтові родовища (корисні копалини загальнодержавного значення); наразі відбувається їх розвідка, визначення енергетичних властивостей покладів і капітальний ремонт 8 свердловин (№ 66 — Витвицька, № 67 — Витвицька, № 7 — Вигода-Витвицька, № 9 — Вигода-Витвицька, № 10 — Вигода-Витвицька, № 76 — Вигода-Витвицька, № 1 — Лужанська, № 2 — Лужанська) з метою налагодження видобутку нафти, природного газу та конденсату⁶. Видобування копалин здійснюватиметься ТОВ «ВІВА ЕКСПЛОРЕЙШН» (засновник ТОВ — компанія «Надрекса Холдингс Лімітед», Кіпр). Переробка отриманого газу провадитиметься на Долинському газопереробному заводі ПАТ «УКРНАФТА» (м. Долина), нафти — на підприємстві ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття» (м. Надвірна). Загальна площа земельних угідь, передбачених для відновлення функціонування свердловин, складає 4 га (землі комунальної та приватної форми власності).

⁵ Значення покладу визначається рішенням Державної комісії по запасах корисних копалин.

⁶ <http://eia.menr.gov.ua/uploads/documents/5111/reports/NLV6Ya6oZ1.pdf>

Екологічна ситуація

Специфіка розташування Витвицької громади (гірська місцевість і відносна віддаленість від інтенсивних транспортних потоків) зумовлює певну сталість екологічної ситуації та сприяє збереженню біорізноманіття рослинного та тваринного світу. Водночас активна антропогенна діяльність здійснює потужний негативний вплив на навколишнє природне середовище.

Серед основних напрямів такого впливу:

ВИКИДИ

забруднення атмосферного повітря викидами діоксиду вуглецю;

КАНАЛІЗАЦІЯ

забруднення поверхневих і підземних вод господарсько-побутовими та дощовими стоками внаслідок відсутності централізованих каналізаційних систем;

ТВЕРДІ ПОБУТОВІ ВІДХОДИ

нагромадження твердих побутових відходів вздовж доріг, на узбережжях водойм, на заліснених територіях ОТГ через брак організованих майданчиків для встановлення відповідних контейнерів і спеціальної техніки для збору ТПВ і їх вивезення;

ЛІСИ

порушення вікової структури лісів і їх біологічної стійкості у результаті зростання інтенсивності проведення рубок; поступова руйнація ґрунтових горизонтів у зв'язку з використанням технології тракторного трелювання деревини; активізація процесів водної ерозії, формування селевих потоків, паводків, підтоплень, зсувів тощо.

Подолання означених явищ сприятиме покращенню екологічної ситуації у регіоні та забезпеченню сталого розвитку сільських територій

КЛІМАТ

Кліматичні умови

Клімат території ОТГ помірно-континентальний із надмірним у гірській і достатнім у рівнинній частині зволоженням, м'якою зимою з відлигами, нестійкою тривалою весною, прохолодним літом і теплою осінню. На рівнинній території протягом року переважають Північно-Західний і Південно-Східний вітри. Взимку у горах формується стійкий сніговий покрив, на рівнині часті відлиги подекуди зумовлюють його повне танення. Тривалість періоду зі сніговим покривом змінюється від 80 днів на рівнині до 120 днів — у горах. Глибина промерзання ґрунту становить 0,5–0,8 м. Сукупна кількість опадів коливається від 800 до 1400 мм. Теплий період триває 260–270 днів; протягом червня-серпня середня добова температура сягає 15–20 °С; у липні (найбільш теплому місяці) налічується близько половини днів із температурою 20–25 °С. Такий температурний режим вважається м'яким і надзвичайно сприятливим для провадження рекреаційної діяльності протягом цілого року.

Зміна кліматичних умов

На території Івано-Франківської області за останніх 20 років середньорічна температура повітря зросла на 0,8 °С, а середня температура січня та лютого — на 1–2 °С; температура повітря у лютому, березні, червні, жовтні, листопаді та грудні 2019 р. була найбільш високою або однією з найбільш високих за весь період досліджень. Результати гідрометеорологічного моделювання свідчать, що до 2030 р., порівняно з 1991–2010 рр., збільшення середньорічної температури у регіоні не перевищить 0,4 °С. Протягом року найбільше зростання прогнозується у вересні та грудні (0,8 °С), дещо менше — у травні-листопаді (0,5 °С), без змін має залишитися середня температура лютого та навіть трохи знизитися (–0,2 °С) — березня. Кількість опадів у середньому за рік збільшиться приблизно на 10%, найбільш суттєво у грудні-лютому (12–25%) і березні-травні (10–18%). У серпні-жовтні прогнозується певне зменшення кількості опадів — на 5%.

Швидкість підвищення температури повітря в Україні випереджає аналогічні тенденції країн Північної півкулі, внаслідок чого ймовірним є активне зростання частоти виникнення екологічних катастроф на кшталт паводків, повеней, зсувів, сильних вітрів, зливових дощів, інтенсивних снігопадів, граду тощо.

Експертні дослідження у сфері оцінки вразливості громади до зміни клімату з використанням методики, опрацьованої представниками Форуму східних країн з кліматичних змін та Робочої групи неурядових екологічних організацій з питань зміни клімату⁷, дають підстави для висновку: вразливість ОТГ до теплового стресу оцінюється у 10 балів (середній рівень), до підтоплення — у 19 балів (високий рівень), до стихійних гідрометеорологічних явищ — у 18 балів (високий рівень). У цьому контексті особливої ваги набуває проведення чітких прогнозних розрахунків

⁷ https://necu.org.ua/wp-content/uploads/ukraine_cc_vulnerability.pdf

щодо можливості формування у гірській місцевості повеней, паводків, зсувів тощо з метою розробки комплексу необхідних заходів із запобігання такого роду катаклізмам (заліснення територій, формування розгалуженої мережі лісових доріг, будівництво сухих резервуарів для утримання води, укріплення берегів річок, визначення ймовірних місць і моделювання напрямів розвитку екологічних катастроф).

Використання методики, опрацьованої українськими науковцями, дозволило сформувати інтегральну оцінку вразливості соціо-економічної системи громади до зміни клімату, яка загалом перебуває у межах середніх значень (0,41 од.), проте за складовою “загальносистемна вразливість” вона перевищує поріг високої чутливості (0,62 од.) (рис. 5).

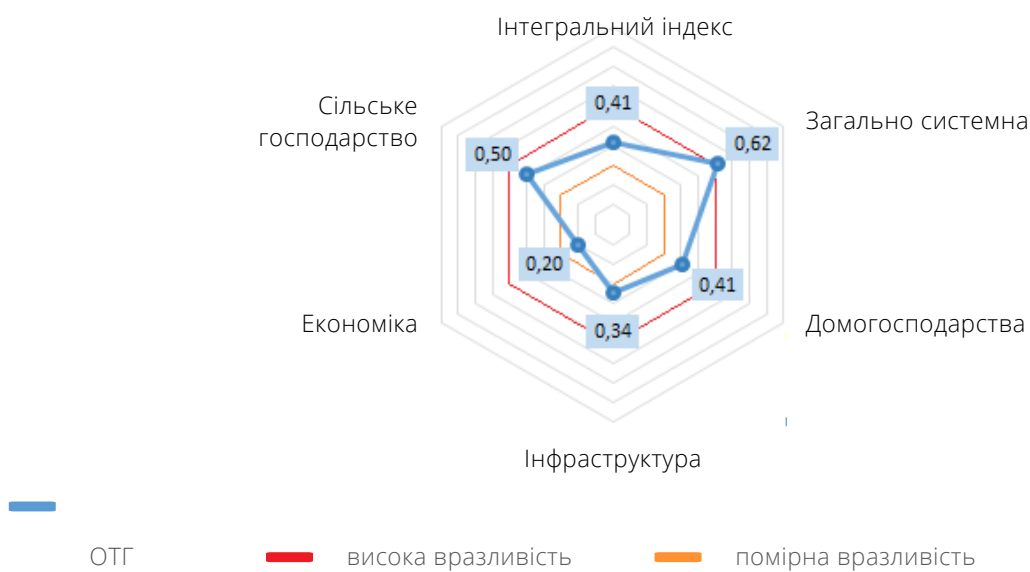

Рис. 5. Вразливість Вітвицької ОТГ до змін клімату

Результати проведеного дослідження доцільно враховувати під час планування розвитку сільськогосподарського виробництва (0,50 од. — вищий рівень уразливості порівняно з іншими елементами соціо-економічної системи) та розробки комплексу дій задля зниження ступеню вразливості домогосподарств селян (0,41 од.). Серед ефективних заходів слід виділити відновлення та розширення мережі полезахисних лісосмуг, удосконалення систем раннього оповіщення громадян щодо виникнення небезпеки, використання нових протипаводкових технологій і вологостійких матеріалів у будівництві, забезпечення можливості використання незалежних (у тому числі, відновлюваних) джерел енергії на випадок надзвичайних ситуацій, що дозволить підвищити стійкість інфраструктури та соціо-економічної системи загалом.

Суттєвий вплив на зміну мікроклімату регіону здійснюватиме інтенсивна вирубка лісів

Суттєвий вплив на зміну мікроклімату регіону здійснюватиме інтенсивна вирубка лісів (рис. 6), у результаті якої відбувається поступове знищення фотосинтезуючої фітомаси, що виконує надважливі екологічні функції, погіршення газового складу атмосфери, зміна гідрологічного режиму водних об'єктів, руйнування шарів ґрунту, поява та поширення нових шкідників і збудників захворювань на заліснених територіях, міграція рослин, не характерних для екосистеми. Більше того, під вирубку нині підпадають переважно зрілі ліси; відсутність молодих насаджень зумовлюватиме у майбутньому активізацію природної сукцесії (необоротної зміни традиційного біоценозу іншим), яка негативним чином впливатиме на реалізацію деревини та розвиток деревообробної промисловості.

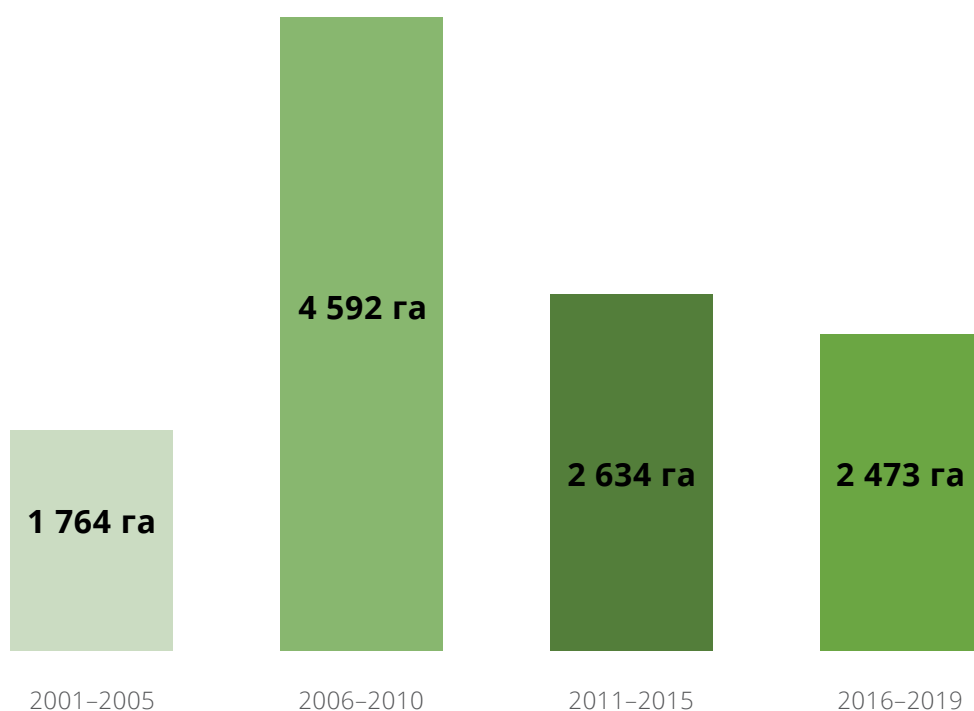

Рис. 6. Обсяг вирубки лісів Долинського району протягом 2001–2019 рр., га

Джерело: <https://www.globalforestwatch.org/map/country/UKR/7/2/?analysis>.

ДЕМОГРАФІЯ

Демографічна ситуація

Рівень розвитку громади та перспективи її подальшого зростання значною мірою визначаються сьогоденною демографічною ситуацією та тенденцією її зміни порівняно з минулими роками.

Цьогоріч кількість населення Витвицької ОТГ склала 5924 особи і виявилася меншою за аналогічний показник 2015 р. на 155 осіб; щільність громадян становить 38 чол./км², що майже вдвічі нижче середнього індикатора країни (70 чол./км² станом на 2019 р.). Розподіл селян за окремими поселеннями є вкрай нерівномірним: від малонаселених пунктів із кількістю мешканців близько 100 осіб (селище Вигодівка) до густонаселених сіл із кількістю мешканців понад 1 200 осіб (село Витвиця) (рис. 7).

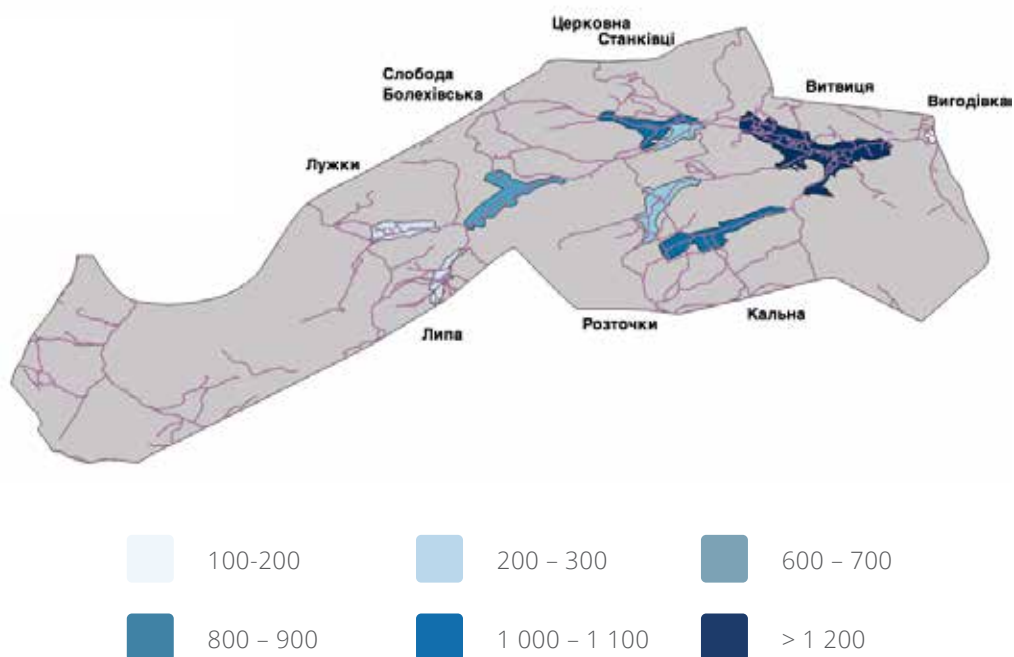

Рис. 7. Категоризація населених пунктів Витвицької ОТГ за кількістю населення

У структурі населення найбільшою є питома вага осіб працездатного віку (59,6%), найменшою — дітей і молоді (17,7%); рівень навантаження працездатних громадян особами поважного віку складає 0,38 од., дітьми — 0,3 од. Протягом 2015–2019 рр. вікова структура селян зазнала певних деструктивних змін: зменшення (на 5,8 в. п.) частки осіб віку, молодшого за працездатний, за одночасного збільшення (на 2,6 в. п.) питомої ваги осіб поважного віку. Коефіцієнт людності громади (відношення кількості громадян вікової категорії 18–60 років до чисельності селян поважного віку) складає 2,6 од. (загальний показник країни — 3,4 од.,

до 2030 р. очікується його поступове зменшення до 2,7 од.), у тому числі, у с. Розточки — 5,9 од., с. Станківці — 4,9 од., у той час як у с. Липа — 1 од. (табл. 2). Потенціал нарощення людності (відношення кількості дітей і молоді до загальної чисельності селян) становить 17,7%, такий його рівень досягається переважно за рахунок населення сіл Церківна, Витвиця та Станківці.

Таблиця 2. Аналіз демографічної ситуації у поселеннях Витвицької ОТГ (2019 р.)

Населений пункт	Коефіцієнт людності, од.	Потенціал нарощення людності, %	Коефіцієнт природного приросту, ‰	Коефіцієнт життєвості, од.	Коефіцієнт міграції, ‰
с. Витвиця, с. Вигодівка	2,7	21,4	2,92	1,44	-0,73
с. Кальна	2,3	17,3	-1,00	0,91	-2,02
с. Липа	1,0	5,9	-14,71	0,00	-11,03
с. Лужки	1,1	5,7	-13,16	0,40	21,93
с. Розточки	5,9	18,3	-1,89	0,80	-15,09
с. Слобода-Болехівська	2,3	10,7	-1,24	0,88	-7,45
с. Станківці	4,9	20,7	-1,52	0,90	-3,05
с. Церківна	3,1	22,0	7,44	1,57	-0,93
ОТГ	2,61	7,7	0,17	1,02	-3,04

Суттєве скорочення чисельності членів громади зумовлене низкою чинників, зокрема, зниженням рівня народжуваності селян на тлі зростання їх смертності: наразі коефіцієнт природного приросту складає 0,17‰, що свідчить про майже ідентичну кількість народжень і смертей, а відтак — про забезпечення лише простого відтворення населення; коефіцієнт життєвості громади становить 1,02 од. Суттєвий негативний вплив на зрушення демографічної ситуації в ОТГ здійснює активізація міграційних процесів: протягом 2016–2019 рр. коефіцієнт міграції населення збільшився майже втричі, а коефіцієнт інтенсивності міграційного обороту — на 2,9 в.п. В основі такої міграції лежить відсутність місць прикладання праці за місцем проживання та низький рівень матеріального добробуту громадян (1509 осіб, або 25,5% членів спільноти, є реципієнтами соціальної допомоги — людей з

інвалідністю, малозабезпечені селяни, багатодітні сім'ї, матері-одиначки тощо), що вимагає розробки та впровадження потужних механізмів відродження депресивних територій.

Результати прогнозування з використанням методу аналітичного вирівнювання рядів динаміки з метою подальшої їх екстраполяції свідчать, що збереження наявних тенденцій розвитку демографічної ситуації призведе до поступового скорочення чисельності населення Витвицької ОТГ (рис. 8).

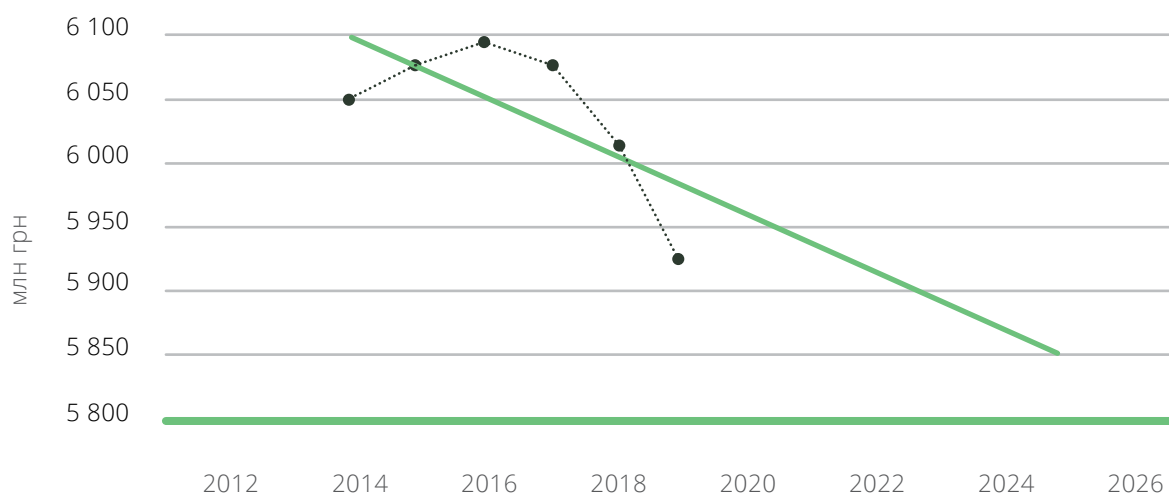

Рис. 8. Прогноз чисельності населення Витвицької ОТГ до 2025 р.

Ринок праці

Ринок праці виступає неодмінним елементом економічної системи, позаяк слугує своєрідною основою для формування, розподілу та відтворення робочої сили. У цьому контексті створення ефективного ринку праці набуває дедалі більшої ваги.

Натомість на території Витвицької ОТГ ринок праці носить дещо викривлений і прихований характер, що пояснюється масштабною неофіційною трудовою міграцією економічно активного населення до країн Європейського союзу (Польща, Румунія, Словаччина й ін.). Зареєстрований рівень зайнятості членів громади у працездатному віці складає близько 70%; громадян віком 15–70 років — 77% (незначне зростання останнього показника відбувається переважно за рахунок активності громадян поважного віку; найбільш високі показники характерні для мешканців сіл Липа та Кальна, найбільш низькі — для мешканців сіл Розточки та Лужки) (рис. 9).

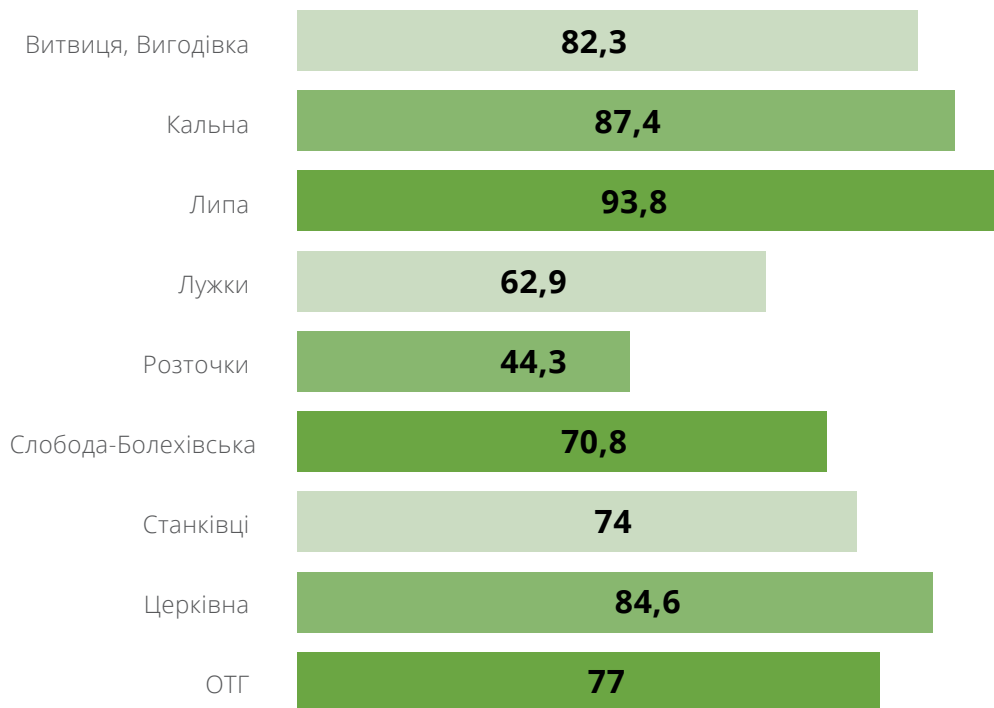

Рис. 9. Рівень зайнятості населення Витвицької ОТГ віком 15–70 років, %

Більшість зайнятих селян задіяна у забезпеченні функціонування об'єктів соціального характеру (закладів освіти, культури, охорони здоров'я тощо), виробничих процесах особистих селянських господарств і діяльності різного роду структур за межами ОТГ (за межами громади зайнято нині 556 осіб, або 15,7% працездатного населення, 325 осіб (за даними 2017 р.) обрали місце прикладання праці у країнах ЄС).

Зважаючи на високу питому вагу трудових мігрантів серед членів громади, видається доцільною оцінка міграційного капіталу з точки зору його впливу на локальний ринок праці. Слід визнати, що розширення світогляду мігранта, модернізація системи його цінностей, накопичення знань і навичок у різних сферах життєдіяльності, набуття нових компетенцій, нагромадження виробничого й організаційного досвіду, відмінного від українського контексту, формування здатності до генерації ідей і створення нових підприємницьких структур може стати своєрідним каталізатором розвитку сільських територій. Більше того, зовнішні фінансові надходження селянських домогосподарств від трудових мігрантів забезпечують суттєве зростання рівня їх матеріального добробуту, сприяють піднесенню попиту населення, опосередковано позитивно впливають на обсяги виробництва товарів і послуг, створюють сприятливі умови для розвитку людського капіталу майбутніх поколінь.

Соціальний капітал громади

Соціальний капітал — термін, що використовується з метою позначення соціальних зв'язків, здатних слугувати своєрідним ресурсом ТГ для отримання суттєвих переваг; він виступає індикатором рівня згуртованості мешканців громади, визнання ними загальних цінностей, солідарності та мотивації до спільних дій. Соціальний капітал Витвицької ОТГ знаходить своє відображення у налагодженні плідних взаємин між членами громади, в активному долученні селян до функціонування низки громадських організацій, орієнтованих на стимулювання піднесення сільських територій і збереження культурної спадщини регіону (“Витвичанка”, Асоціація “Карпатське коло”, “Сонячна Січ”); у гуртуванні членів громади у церковні парафії УГКЦ і ПЦУ; у функціонуванні чисельних спортивних секцій, гуртків; у розвитку народно-аматорських етнографічних колективів “Лужанка” (лауреат премії Міністерства культури України “За збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини” (2019 р.)) та “Слободяночка” тощо.

Активні члени спільноти, представники підприємницьких структур і громадських організацій беруть участь у визначенні пріоритетів зростання ОТГ, прийнятті відповідних стратегічних рішень (зокрема, у розробці Плану соціально-економічного розвитку Витвицької сільської ради ОТГ на 2018 р., Стратегії розвитку громади на 2019–2027 рр., у конкурсі проєктів за напрямками “Розвиток місцевої економіки”, “Розвиток інфраструктури”, “Розвиток людського капіталу”) й управлінні місцевим бюджетом. Однак слід визнати, що питома вага такого активу складає лише 10% членів спільноти.

Отже, очевидним є достатній рівень єдності селян, що підтверджують результати досліджень у рамках проєкту “Громадський моніторинг органів місцевого самоврядування: партнерство у реалізації прав людини” (USAID)⁸, водночас особливої ваги набуває активний розвиток їх здатності до налагодження ефективної співпраці заради піднесення власної громади.

⁸ <http://hro.org.ua/files/docs/1540823658.pdf>

Рис. 11. Склад підприємницьких структур Витвицької ОТГ за видами економічної діяльності, %

Громадяни (представники юридичних осіб і ФОП загалом) віддають перевагу активності у сфері роздрібно́ї торгівлі (58%), надання послуг (25% — послуги з будівництва, юриспруденції, використання інформаційних технологій, побутового обслуговування) та громадського харчування (5,7%); подекуди ними використовується потенціал заліснених територій (збір дикоросів, заготівля дров) (рис. 11). Індекс сукупної підприємницької активності населення складає 0,0182 од. (здатність до реалізації підприємницьких здібностей переважно характерна для мешканців сіл Витвиця, Кальна та Розточки).

Забезпечення фінансових надходжень до бюджету громади здійснюється за рахунок сплати податкових зобов'язань ТОВ "Наша хата", ТОВ "НОКС-2", ПП Фірма "АСС", ТОВ "Долина Комфортбуд", ФГ "Карпатська ватра", ТОВ "Енергія Карпат ІФ", ТОВ "Захід-Буд-Сервіс", ПП "Станіслав", ДЗСТ "Перлина Карпат", ТОВ "Карпатекобуд", ТОВ "Контакт-2", фізичними особами-підприємцями й іншими структурами.

Очікується, що функціонування Центру ділової активності, створеного за підтримки Міжнародної організації міграції, суттєво стимулюватиме розвиток підприємництва на території громади. До переліку його послуг слід віднести проведення бізнес-тренінгів, організацію бізнес-зустрічей, надання консультацій щодо оподаткування, сучасного інвестиційного клімату, можливостей отримання кредитних ресурсів, формування знань і навичок у сфері менеджменту та маркетингу продукції, інформування школярів щодо основ фінансової грамотності тощо. Таким чином, Центр має стати своєрідним майданчиком для генерації ідей, що дозволить суттєво розвинути підприємницькі здібності й ініціативність членів громади.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО І СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ

Особливості розташування ОТГ і наявний природно-ресурсний потенціал (наприклад, забезпеченість селян сільськогосподарськими угіддями нині складає 0,4 га з розрахунку на 1 особу, що у понад 2 рази менше аналогічного показника у цілому в Україні) визначають певну специфіку аграрного сектору економіки Витвицької громади, який охоплює:

фермерські господарства, орієнтовані на вирощування сої, саджанців дубу, відгодівлю племінних баранів романівської породи, реалізацію ягнят, м'яса, овець романівської породи тощо. У виробничій діяльності ФГ послуговуються місцевими пасовищами й орендованими паями селян (до 50 га);

особисті селянські господарства, у користуванні яких перебуває 1707,77 га; до виробничого процесу в ОСГ залучені 1974 особи віком 16–59 років (74,6% зайнятих громадян відповідного віку). У контексті відсутності місць прикладання праці за місцем проживання, високого рівня формального та неформального безробіття селян і поступового зниження рівня їх матеріального добробуту ОСГ виступають ключовим джерелом життєзабезпечення й основною сферою самозайнятості, особливо жінок. У той самий час члени особистих селянських господарств опиняються практично поза системою соціального захисту населення, позаяк умови їх участі у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні фінансово неприйнятні для абсолютної більшості з них. Поза тим вони практично повністю позбавляються багатьох соціальних прав, передбачених Конституцією України та Кодексом законів про працю України: пенсійного забезпечення, оплачуваної відпустки, допомоги з безробіття тощо, а праця громадян, неформально зайнятих в особистих селянських господарствах, не зараховується до трудового стажу. На території Витвицької ОТГ такі господарства носять переважно натуральний характер і спеціалізуються на вирощуванні овочевих культур і відгодівлі тварин (в ОСГ нині утримується 1159 гол. ВРХ, у тому числі, 593 корови, 461 гол. свиней, 218 гол. овець, 123 гол. кіз і 42 гол. коней).

Результати опитування, проведеного під час опрацювання Стратегії розвитку Витвицької громади на 2019–2027 рр., свідчать, що члени спільноти визначають сільське господарство в якості однієї з пріоритетних галузей економіки. Відтак видається доцільним впровадження до сільськогосподарського виробництва нових технологій, зокрема, пермакультури — системи ведення виробничої діяльності, що ґрунтується на використанні природних зв'язків у межах наявних екосистем. Вона дозволяє отримати максимально органічну продукцію за мінімальних витрат людської праці, різного роду добрив і засобів захисту рослин (пермакультурний центр “Берегиня”, м. Галич, Івано-Франківська область — <https://www.permaculture.in.ua/index.php/uk/navchannia-ua/volonterstvo-ua/37-centers/127-beregynia-ua>).

Соціальна інфраструктура Витвицька ОТГ

8 ШКІЛ

17% учнів послуговуються шкільним автобусом

5 БІБЛІОТЕК

близько 25 тис. відвідувань/рік

2 ДОШКІЛЬНІ ЗАКЛАДИ

на території Витвицької громади

5 ФЕЛЬДШЕРСЬКО-АКУШЕРСЬКИХ ПУНКТІВ

8 БУДИНКІВ КУЛЬТУРИ

близько 30 тис. відвідувань/рік

3 АМБУЛАТОРІЇ ЗАГАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ,

Суттєвий вплив на розвиток людського капіталу здійснює мережа об'єктів сільської інфраструктури й її здатність до задоволення потреб селян. Результати проведеного аналізу свідчать, що нині особлива увага повинна бути сконцентрована на вдосконаленні технічної інфраструктури, бо лише 30% домогосподарств розташовані у будівлях, зведених після 1991 р.; члени громади позбавлені доступу до централізованого водопостачання, водовідведення, опалення та мереж природного газу (частково газифіковані с. Витвиця та селище Вигодівка); нагальним тривалий час залишається ремонт дорожнього покриття та забезпечення освітлення вулиць населених пунктів ОТГ (відтак проекти громади щодо розвитку відновлюваної енергетики носять не тільки економічний, а і соціальний характер).

особлива увага повинна бути сконцентрована на вдосконаленні технічної інфраструктури, бо лише 30% домогосподарств розташовані у будівлях, зведених після 1991 р.

У рамках соціальної сфери первинною ланкою розвитку особистості виступає дошкільне виховання: на території Витвицької громади сьогодні функціонують 2 таких заклади, рівень охоплення ними дітей відповідного віку складає 76%. Основною перешкодою для забезпечення ефективної діяльності установ вбачається необхідність оновлення їх матеріально-технічної бази.

Послуги у сфері освіти надають 8 навчальних закладів, які повністю охоплюють дітей шкільного віку (17% учнів послуговуються шкільним автобусом). Деякі корпуси введені до дії 1938, 1946, 1961, 1963, 1966 рр. (дерев'яні споруди), що вимагає здійснення контролю за їх використанням. Особлива увага приділяється забезпеченню енергоефективності громадських споруд: торік Витвицькою ОТГ був поданий до ДФРР інвестиційний проєкт "Впровадження заходів з енергозбереження у Витвицькому ліцеї с. Витвиця Долинського району Івано-Франківської області (капітальний ремонт)" загальною вартістю 6,1 млн. грн, орієнтований на зменшення втрат теплової енергії та реалізацію потенціалу економії (зовнішні стіни — 70%, дах і підлога — 50%). У зв'язку з низьким рівнем рейтингової оцінки проєкт не отримав необхідного фінансування.

Актуальною нині є проблема кадрового забезпечення закладів освіти та наявність вчителів-сумісників, які викладають 2 та більше предметів, що стимулює розвиток ринку послуг із надання репетиторських консультацій під час вступу до вищих навчальних закладів. Минулого року студентами ВНЗ стали 52% випускників, всі вони подолали порогові значення ЗНО. Підвищення якості освітнянських послуг і їх модернізація передбачають впровадження сучасних інформаційних технологій до навчально-виховного процесу та розширення можливостей отримання молоддю нових знань, у тому числі, шляхом забезпечення широкосмугового доступу до мережі Internet (сьогодні такий доступ отримали 75% домогосподарств; у зв'язку з цим доцільним є виокремлення першорядних об'єктів для забезпечення доступу (заклади освіти, охорони здоров'я, культури) і організація просвітницької діяльності у частині надання консультацій із використання електронних засобів комунікації).

Розвиток сфери культури Витвицької ОТГ здійснюється у рамках функціонування 8 БК (близько 30 тис. відвідувань/рік) і 5 бібліотек (близько 25 тис. відвідувань/рік). Слід визнати, що такі установи поступово втрачатимуть традиційний вплив на членів громади, відтак потребуватимуть суттєвої зміни функціонального призначення — їх доцільно перетворити на своєрідні креативні клуби, придатні для задоволення культурних потреб селян, реалізації творчих ідей і налагодження плідного спілкування.

Всі населені пункти громади забезпечені медичними закладами (3 амбулаторії загальної практики сімейної медицини, 5 фельдшерсько-акушерських пунктів), де надаються послуги сімейного лікаря загальної практики. Водночас серед членів громади поширені захворювання системи кровообігу (27%), органів дихання (22,9%), органів травлення (7%) і органів сечостатевої системи (6,2%)¹⁰, які потребують уваги вузькопрофільних висококваліфікованих спеціалістів. Удосконалення діяльності закладів охорони здоров'я передбачатиме збільшення обсягів їх фінансування, забезпечення необхідним діагностичним обладнанням і сприяння формуванню належного кадрового складу.

¹⁰ Стратегія розвитку Витвицької об'єднаної територіальної громади до 2027 року

СТРУКТУРА БЮДЖЕТУ І ДЖЕРЕЛА ДОХОДІВ

Ефективність функціонування територіальної громади, рівень задоволення потреб її членів і стійкість загальних систем життєзабезпечення суттєво залежать від джерел формування кошторису та напрямів використання фінансових ресурсів. Їх збалансованість виступає одним із принципів бюджетної системи України, що передбачає відповідність повноважень на здійснення витрат обсягу надходжень на окремий бюджетний період.

Результати вертикального аналізу кошторису Витвицької ОТГ свідчать, що за 2018–2019 рр. його обсяг зменшився з 48,6 млн. грн до 47,7 млн. грн; рівень досягнення запланованих показників за доходами становив 2018 р. — 97,9% (торік — 95,7%), за витратами — 95,7% (торік — 94,9%). Натомість структура дохідної частини протягом цього періоду не зазнала суттєвих зрушень: бюджет формується здебільшого за рахунок офіційних трансфертів від органів державного управління, серед яких найбільша питома вага належить дотаціям (зокрема, базовій дотації, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності утворень) і субвенціям (освітня та медична субвенції) з державного бюджету місцевим бюджетам (76%), і податкових надходжень (переважно податку на доходи фізичних осіб, який сплачується податковими агентами з доходів платника податку у вигляді заробітної плати (59,9%), що є відображенням пасивного характеру діяльності громади, відсутності ядра пасіонаріїв серед селян, браку їх зацікавленості у створенні нових підприємницьких структур і низькій результативності наявних структур (рис. 12)¹¹. Суттєве узалежнення від зовнішнього фінансування значною мірою обмежує здатність органів місцевого самоврядування до формування власної фінансової бази, що зумовлює необхідність розробки унікальної системи ефективних заходів із забезпечення стійкості територіального утворення з урахуванням його наявного потенціалу.

Рис. 12. Структура дохідної частини бюджету Витвицької ОТГ, тис. грн (2019 р.)

¹¹ Стратегія розвитку Витвицької об'єднаної територіальної громади до 2027 року

Оцінка циклічних помісячних змін бюджетних показників (березень-травень 2019, 2020 рр.) у контексті подолання інфекційного захворювання COVID-19 виявила значну кореляцію між поширенням коронавірусу, його негативним впливом на економіку країни та поступовим зменшенням обсягу фінансових надходжень громади, зумовленим виникненням на тлі пандемії економічної кризи та залежністю ОТГ від трансфертів із державного бюджету (рис. 13).

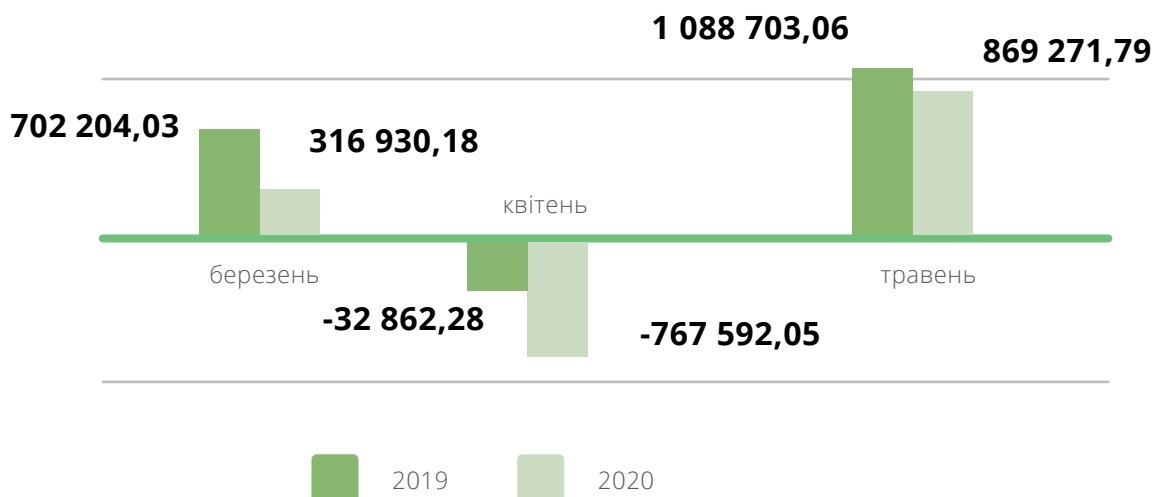

Рис. 13. Динаміка профіциту (дефіциту) бюджету Витвицької ОТГ протягом 2019–2020 рр., грн.

Більше того, з метою забезпечення підтримки суб'єктів підприємницької діяльності 17 березня 2020 р. був прийнятий Закон України № 533-ІХ "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID — 19)", реалізація якого передбачала звільнення протягом 1 березня-30 квітня 2020 р. окремих груп платників податків від сплати відповідних зобов'язань у частині плати за землю (земельного податку й орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної форми власності) та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, що суттєво вплинуло на звуження дохідної частини бюджету громади¹². За даними експертів проєкту "ДОБРЕ" (USAID) означені втрати становлять близько 2% податкових надходжень загальних фондів місцевих бюджетів.

У структурі витрат перевага надається утриманню закладів освіти, культури, спорту (63,7%) і реалізації загальнодержавних функцій (19,3%) поряд зі триразовим, порівняно з 2018 р., зменшенням питомої ваги витрат на забезпечення функціонування установ охорони здоров'я у контексті реформування медичної галузі та переорієнтації закладів первинної ланки медичної допомоги з 1 липня 2018 р. на фінансування з державного бюджету відповідно угод із Національною службою здоров'я України (рис. 14).

¹² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-IX#Text>

У структурі витрат перевага надається утриманню закладів освіти, культури, спорту (63,7%) і реалізації загальнодержавних функцій (19,3%) поряд зі триразовим, порівняно з 2018 р.

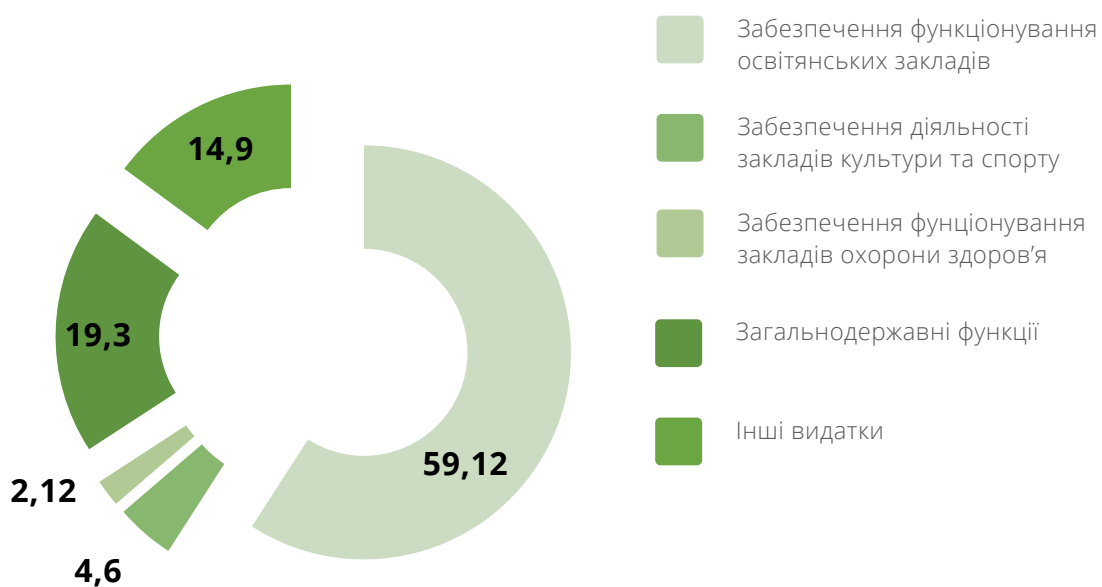

Рис. 14. Структура видатків бюджету Витвицької ОТГ,% (2019 р.)

Результати горизонтального аналізу динаміки змін бюджету громади за 2018–2019 рр. свідчать про збереження загальної схильності до прийняття офіційних трансфертів за основу фінансового підґрунтя функціонування ОТГ, що дає змогу забезпечити високий рівень стійкості дохідної частини бюджету (0,99 од.) на тлі низького коефіцієнту бюджетного покриття за рахунок власних фінансових надходжень (0,14 од.) і коефіцієнту автономії (0,14 од.) (табл. 3). У той самий час слід визнати наявність незначних позитивних зрушень, таких як зростання індикатора бюджетної результативності громади, коефіцієнта бюджетної забезпеченості населення, поступове формування тенденції до зміцнення податкової стійкості ОТГ і зниження залежності від зовнішнього фінансування.

Порівняння окремих кошторисних показників Витвицької ОТГ із бюджетами інших громад, максимально збіжних за розмірами та чисельністю населення, демонструє відносно низький рівень її фінансової спроможності, недостатню орієнтацію видатків бюджету на розвиток у довгостроковій перспективі та високий рівень операційних витрат (розташування кривої

Таблиця 3. Характеристика стійкості бюджету Витвицької ОТГ протягом 2018–2019 рр¹³

Показник	2018	2019
Коефіцієнт трансфертної залежності бюджету, од.	0,89	0,86
Коефіцієнт бюджетного покриття за рахунок власних фінансових надходжень, од.	0,11	0,14
Коефіцієнт податкової стійкості громади, од.	0,11	0,13
Коефіцієнт автономії, од.	0,11	0,14
Коефіцієнт стійкості дохідної частини бюджету громади, од.	0,98	0,99
Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету, од.	0,02	—
Коефіцієнт бюджетної результативності громади, грн/люд.	906,00	1111,86
Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення, грн/люд.	8123,22	8159,40
Коефіцієнт стабільності власних доходів громади, од.	0,12	0,16
Коефіцієнт податкоспроможності, од.	0,39	0,45

¹³ На підставі методичного інструментарію оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів України: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1226/1229>

чимдалі від центру свідчить про необхідність концентрації особливої уваги на управлінні відповідними бюджетними доходами та витратами громади) (рис. 15).

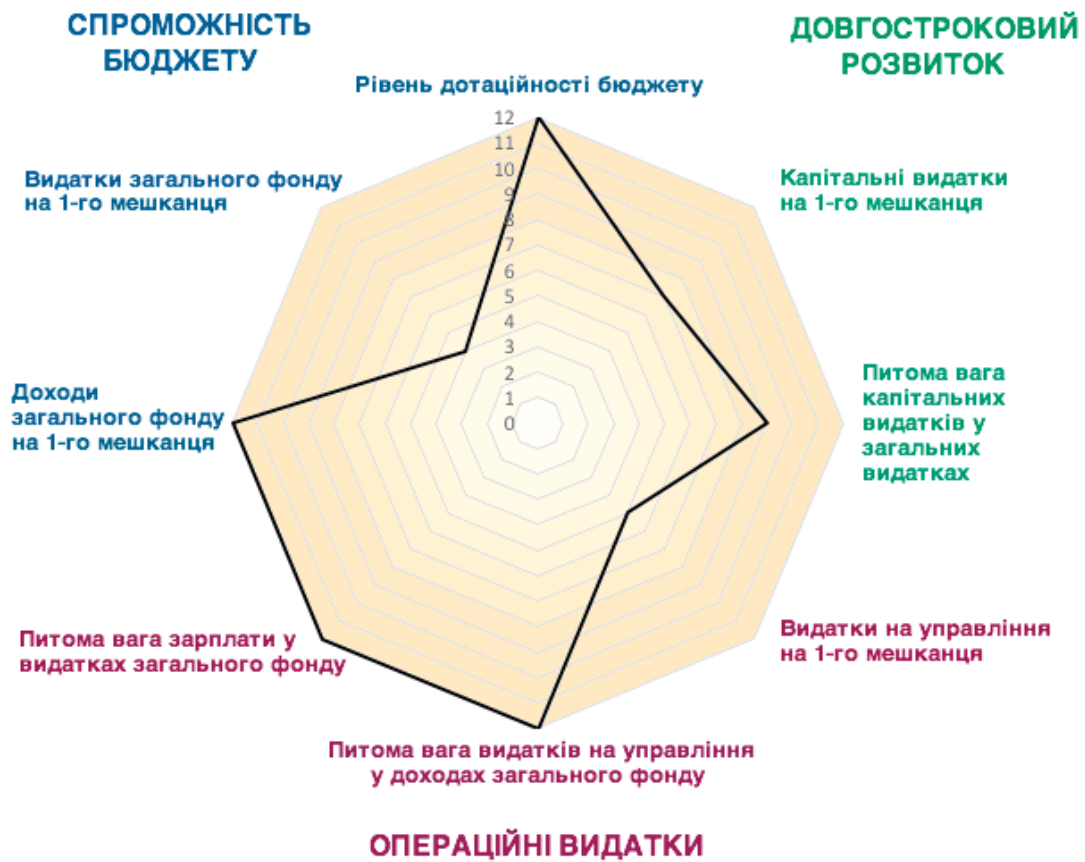

Рис. 15. Бюджетні показники Витвицької ОТГ і ресурс довгострокового розвитку

Суттєво зміцнити бюджет ОТГ дозволить створення інституцій на кшталт сільських позичкових фондів за рахунок внесків місцевих юридичних і фізичних осіб (у тому числі, трудових мігрантів на засадах соціальної відповідальності); гарантом їх ефективної діяльності повинна стати локальна громада. Отримані фінансові ресурси доцільно використовувати для стимулювання розвитку сільськогосподарських, промислових підприємств і різного роду підприємницьких структур. У результаті функціонування фонду інвестори матимуть змогу отримати прибуток у вигляді відсотку за користування наданою позикою, дивіденди від економічної діяльності та право участі у реалізації відповідних проєктів¹⁴.

¹⁴ Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки : наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Бородіної О.М., д-ра екон. наук Шубравської О.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2018. – 152 с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Грунтовний аналіз розвитку
Витвицької ОТГ дає підстави для
визначення її сильних і слабких
сторін, загроз і можливостей для
подальшого піднесення:

людського;

виробничо-
господарського

природно-
кліматичного

Результати оцінки виявленого потенціалу та можливостей його активізації

Сильні сторони

- ✓ сприятливе географічне розташування відносно обласного, районного центрів, великих курортних зон, країн-членів ЄС;
- ✓ задовільний рівень розвитку соціальної інфраструктури сільських поселень;
- ✓ збереження історичної та культурної спадщини регіону;
- ✓ наявність вільних земельних ділянок, придатних для провадження рекреаційної діяльності, розвитку промисловості, сільського господарства, відновлюваної енергетики;
- ✓ відносно низьке екологічне навантаження, наявність природних ландшафтних заказників і потужного рекреаційного потенціалу;
- ✓ високий рівень розвитку соціального капіталу;
- ✓ готовність органів місцевого самоврядування до впровадження заходів, орієнтованих на сприяння розвитку підприємницьких структур;
- ✓ активний розвиток громадських організацій.

Слабкі сторони

- ✓ близькість до країн Європейського союзу, яка сприяє трудовій міграції економічно активних членів громади;
- ✓ неналежна якість, а подекуди — відсутність дорожнього покриття між населеними пунктами ОТГ;
- ✓ низька підприємницька активність членів громади, надання переваги сферам діяльності, що не потребують створення доданої вартості;
- ✓ низька продуктивність земельних ресурсів, яка визначається розташуванням, складним рельєфом, невеликою потужністю профілю та кам'янистістю ґрунту;
- ✓ поступове зменшення кількості населення громади, деструктивні зміни його структури;
- ✓ незадовільний рівень розвитку технічної інфраструктури;
- ✓ суттєва залежність дохідної частини бюджету громади від офіційних трансфертів;
- ✓ слабка інформатизація сіл, відсутність центрів із відкритим доступом до інтернету;
- ✓ високий рівень уразливості громади до деструктивного впливу зміни клімату, зокрема, до паводків, підтоплень, зсувів тощо.

Можливості

- ✓ реалізація програм транскордонного співробітництва;
- ✓ впровадження проєктів міжмуніципальної взаємодії;
- ✓ спрощення процедур отримання необхідних дозвільних документів;
- ✓ формування сприятливого клімату для ведення підприємницької діяльності;
- ✓ популяризація сільського, зеленого, культурного, світоглядного туризму серед громадян України;
- ✓ поступове зростання попиту на органічну сільськогосподарську продукцію.

Загрози

- ✓ поширення коронавірусної інфекції COVID-19,
- ✓ впровадження відповідних карантинних заходів;
- ✓ поглиблення політичної та соціально-економічної кризи;
- ✓ несталість візії подальшого розвитку країни;
- ✓ коливання курсу національної валюти, посилення інфляційних і девальваційних процесів;
- ✓ зростання цін на енергетичні ресурси.

З метою активізації подальшого розвитку Витвицької ОТГ, сприяння зростанню рівня зайнятості членів громади та піднесення їх матеріального добробуту на основі використання наявного потенціалу видається доцільною реалізація наступних заходів:

I. Зміна підходів до інституційного забезпечення функціонування ОТГ

Забезпечення розвитку громади на засадах об'єднання й інклюзії, що дозволить налагодити плідні взаємини між населеними пунктами з урахуванням їх специфіки й уникнути негативного впливу стосунків на кшталт "центральна садиба-периферійне село"; організація регулярних тренінгів для представників органів місцевого самоврядування з метою удосконалення інституційної та фінансової основи функціонування ОТГ, оптимізації інвестиційного клімату, виокремлення шляхів сприяння розвитку підприємницької діяльності та налагодження ефективної реалізації ними владних повноважень (<https://moodle.hromady.org/>).

Підвищення рівня згуртованості громади, сприяння усвідомленню селянами її унікальності, стимулювання розвитку почуття приналежності, солідарності й єдності, залучення громадян до спільної, взаємозалежної діяльності (організація толоки, свята регіональної гастрономічної спадщини, ярмарку народних ремесел, музичного фестивалю, відновлення місць відпочинку), навчання їх навикам ефективного спілкування, реалізація громадських економічних проєктів.

ПРО ЗНАЧЕННЯ ТАКИХ ЗАХОДІВ ВЛУЧНО СКАЗАЛА ОДНА З ОРГАНІЗАТОРІВ ФЕСТИВАЛЮ "РЕСПУБЛІКА", М. КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ: "ПІСЛЯ КОЖНОГО МУЗИЧНОГО ФЕСТИВАЛЮ З'ЯВЛЯЄТЬСЯ МАСА, БУКВАЛЬНО, СОТНЯ АКТИВНОЇ МОЛОДІ, ЯКА ЗГУРТОВУЄТЬСЯ У БАЖАННІ ЗМІН". МОЛОДЬ, ЩО ВИСТУПИЛА ОРГАНІЗАТОРОМ РОЗЧИСТКИ КАР'ЄРУ (ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ), ДІЛИЛАСЯ ВРАЖЕННЯМ: "МИ СТАЛИ ЯК ОДНЕ ЦІЛЕ! МИ ГОРИ МОГЛИ З'ЄДНАТИ!", "ЧИМ БІЛЬШЕ ЛЮДЕЙ ЩОСЬ РАЗОМ РОБИТЬ, ТИМ БІЛЬШЕ "СВІТЛИХ" ЛЮДЕЙ, І ТИМ БІЛЬШЕ РІШЕНЬ, ВАРІАНТІВ".

[HTTPS://DESPRO.ORG.UA/LIBRARY/PUBLICATION/USPISHNATERITYORIALNAHROMADA2018.PDF](https://despro.org.ua/library/publication/uspishnateritoryalnahromada2018.pdf)

Упорядкування взаємозв'язку між органами влади та членами ОТГ, організація інформування населення щодо актуальних проблем життєдіяльності громади, шляхів їх розв'язання та механізмів запобігання, сприяння суспільному обговоренню перспектив розвитку спільноти, стимулювання громадян до формування власних ініціатив і надання підтримки в їх реалізації.

НИНИ ІСНУЮТЬ ПОДИНОКІ ВИПАДКИ СПРОБ ЗАЛУЧЕННЯ ЧЛЕНІВ ГРОМАДИ ДО ОБГОВОРЕНЬ. ПРИМІРОМ, НА ФБ-СТОРИНЦІ ВЕЛИКОГАЇВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ОТГ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ БУЛО ЗАПРОПОНОВАНО ПЕРЕГЛЯД ФРАНЦУЗЬКОЇ КІНОКОМЕДІЇ “МАЙЖЕ ІДЕАЛЬНЕ СЕЛО”, В ЯКІЙ ЙДЕТЬСЯ ПРО ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ФРАНЦУЗЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ. НЕСТАНДАРТНА ФОРМА ЗАЛУЧЕННЯ ДО ОБГОВОРЕННЯ СПОНУКАЛА СЕЛЯН ДО ГРУПОВИХ РОЗДУМІВ І ПОШУКУ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ВЛАСНОЇ ГРОМАДИ.

[HTTPS://DESPRO.ORG.UA/LIBRARY/PUBLICATION/USPISHNATERITYORIALNAHROMADA2018.PDF](https://despro.org.ua/library/publication/uspishnateritoryalnahromada2018.pdf)

Імплементация до діяльності Витвицької громади так званого “бюджету участі” — демократичного процесу, що сприяє долученню кожного члена спільноти до процесу розподілу ресурсів місцевого бюджету шляхом організації конкурсу проєктів, орієнтованих на стимулювання розвитку ОТГ. Плідний досвід такої активності нагромаджений у Бузівській об’єднаній територіальній громаді Жашківського району Черкаської області:

ПІД ПРОЄКТОМ В ДАНОМУ ВИПАДКУ РОЗУМІЄТЬСЯ ПРОПОЗИЦІЯ, ЩО ПОДАНА АВТОРОМ ТА МАЄ ПІДТРИМКУ НЕ МЕНШЕ 10 МЕШКАНЦІВ ГРОМАДИ, ЯКА НЕ СУПЕРЕЧИТЬ ДІЮЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВУ, ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕРЕБУВАЄ В МЕЖАХ КОМПЕТЕНЦІЇ ОРГАНІВ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ, ВІДПОВІДАЄ КРИТЕРІЮ ЗАГАЛЬНОЇ ДОСТУПНОСТІ ЖИТЕЛІВ ДО ВИКОНАНОГО ПРОЄКТУ, МАЄ КОНКРЕТНЕ МІСЦЕ ВПРОВАДЖЕННЯ, СПРЯМОВАНА НА ВИРІШЕННЯ ОКРЕМОЇ ПРОБЛЕМИ ПРОТЯГОМ БЮДЖЕТНОГО РОКУ З УРАХУВАННЯМ НАЯВНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ТА ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ОТГ. ОБСЯГ ФІНАНСУВАННЯ, ЦІЛІ ТА ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ВИЗНАЧАЮТЬСЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ГОЛОСУВАННЯ ТА ОБРАННЯ ПРОЄКТІВ-ПЕРЕМОЖЦІВ. ФІНАНСУВАННЯ ВІДПОВІДНИХ ЗАХОДІВ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ВІДПОВІДНО ДО ДІЮЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗА РАХУНОК КОШТІВ БЮДЖЕТУ ОБ’ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ (ЗАГАЛЬНИЙ ТА СПЕЦІАЛЬНИЙ ФОНДИ) ТА КРЕДИТУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ, ВИЗНАЧЕНИХ В РІШЕННІ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ ПРО БЮДЖЕТ ОТГ НА ВІДПОВІДНИЙ БЮДЖЕТНИЙ ПЕРІОД.

[HTTP://BUZIVSKA.GROMADA.ORG.UA/](http://buzivska.gromada.org.ua/)

Створення благодійного фонду громади (на підставі положень Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні” № 280/97-ВР від 21 травня 1997 р.), залучення до його діяльності юридичних і фізичних осіб (у тому числі, трудових мігрантів) на засадах соціальної відповідальності з метою активізації розвитку підприємницьких структур і задоволення нагальних потреб членів спільноти (<http://www.rozvitoksela.org/financing/>).

II. Інтенсифікація розвитку сільського господарства

1. Забезпечення сприятливих умов для розвитку солідарного сільського господарства (Community Supported Agriculture — CSA)¹⁵ на основі комерціалізації ОСГ.

Концепція такої діяльності пов'язана з розвитком органічного землеробства, водночас основна увага приділяється не формальним процедурам на кшталт сертифікації та маркування, а формуванню особистісних стосунків між виробниками та споживачами сільськогосподарської продукції (здебільшого мешканцями міських поселень і потужних курортних центрів).

Основна ідея CSA полягає в укладанні між ними угод на придбання певної частини врожаю на засадах адекватного розподілу вигід і ризиків. Споживачі отримують статус члена CSA шляхом сплати узгодженої суми на початку вегетаційного періоду. Авансовий платіж дає можливість виробнику придбати насіння й інші засоби виробничої діяльності та забезпечує йому своєрідну гарантовану фінансову підтримку.

В обмін на внески споживачі щотижня отримують “продовольчий кошик” зі свіжою органічною продукцією. У моделях CSA зазвичай пропонуються продовольчі набори, що містять: овочі, фрукти, трави, м'ясо, яйця, молочні продукти, зрізані квіти тощо. Значна кількість CSA організують соціальні й освітні заходи з метою популяризації такого стибу сільськогосподарського виробництва та здорового способу життя. Впровадження CSA не вимагає надмірних фінансових ресурсів, а відтак може бути реалізоване у короткостроковій перспективі.

¹⁵ https://urgenci.net/wp-content/uploads/2015/03/CSA4EUrope_Handbook.pdf

Перевагами розвитку солідарного сільського господарства для локальних громад виступають:

розвиток екологічно чутливого землеробства;

нарощування людського та соціального капіталу.

активізація піднесення місцевої економіки за рахунок її диверсифікації, зростання зайнятості сільського населення, сприяння переробці продукції й її споживанню на місцях, стимулювання циркуляції фінансових ресурсів;

Перевагами для виробників сільськогосподарської продукції слід вважати:

- отримання адекватних гарантованих доходів від продажу продуктів харчування;
- розширення можливостей для швидкого реагування на потреби споживачів;
- налагодження ефективних каналів збуту отриманої продукції;
- залучення додаткової робочої сили, визначення перспектив на майбутнє.

Перевагами для споживачів є:

- одержання свіжих продуктів харчування від відомого виробника;
- здійснення впливу на ціну сільськогосподарської продукції;
- зменшення “продовольчої відстані”, збереження якості продовольчих товарів.

Реалізацію отриманої продукції доцільно здійснювати шляхом використання засобів електронної торгівлі: розміщення оголошень у соціальних мережах, на спеціалізованих сайтах (<https://eco-lav-ca.ua/>, <https://www.facebook.com/FermerBazarDomosfera> тощо), створення власного сайту й ін.

2. Формування сільськогосподарського підприємства для органічного вирощування журавлини

(рентабельність культивування рослини сягає 40%) і/або лікарських рослин (у тому числі, шляхом долучення до кластеру, сформованого на основі підприємства “Долина-Інвест”, Долинська ОТГ) із подальшою реалізацією у вигляді свіжих, сушених і морожених ягід (у частині лікарських рослин — у вигляді сушеної продукції). Надання послуг із сушіння та заморожування для широкого кола споживачів доцільно покласти на новостворене комунальне підприємство.

Такого роду кластер дозволить збільшити обсяг фінансових надходжень бюджету громади та максимально залучити селян до виробничих процесів.

Джерелом фінансових ресурсів для реалізації проєкту може стати імплементація положень державної програми “Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств”, “Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів”, “Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва”, “Фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства”, Державної програми розвитку регіону українських Карпат на 2020–2022 рр., Фонду розвитку сільських територій тощо.

Статистичні дані свідчать, що рентабельність вирощування окремих лікарських рослин становить 100 – 500 % і більше. Нині більшість з них є рідкісними або зникаючими видами. На сучасному українському фармацевтичному ринку вміст фітопрепаратів широкого спектру лікувально-профілактичної дії в середньому складає понад 45%. Проте, для лікування серцево-судинної системи, захворювань дихальних шляхів, печінки та ШКТ цей показник істотно вищий (відповідно 90%, 79% та 70%).

Джерело: <https://stina.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Vyroshhuvannya-ta-realizatsiya-Likarskyh-trav-zanesenyh-do-CHervonoyi-Knygy-Ukrayiny.pdf>

Протягом останніх 10 років обсяг споживання ягід зріс в кілька разів, позаяк вони стали неодмінним елементом здорового харчування з огляду на істотний вміст в них вітамінів та мікроелементів. В цьому контексті збільшився і попит на іншу продукцію, яка містить ягоди: кондитерські вироби, продукти переробки молока, джеми, пюре, конфітур тощо. За даними 2018 р. експерти оцінили ємність ринку ягід в 200 млн т, або близько \$ 300 млн.

Джерело: <https://kurkul.com/news/12018-eksperti-otsinili-ukrayinskiy-rinok-yagid-v--300-mln>

III. Організація переробки сільськогосподарської продукції та розвиток деревообробної галузі

1. Створення на основі максимального залучення членів громади кооперативу з переробки молока корів, кіз, овець і виробництво **унікальних продуктів** (сири, масло, йогурт, у тому числі, з ягідними наповнювачами, кефір — ефективна практика: www.baranovo.org), які відповідають гастрономічним традиціям і бойківській культурі, що дасть можливість формувати нові туристичні маршрути на кшталт львівського “До бойків на сир”.

Одноденний тур “До бойків на сир” дозволяє відвідати мальовничі куточки Бойківщини, серед яких скелі, водоспади, храми, взяти участь в дегустації сирів, хліба та мінеральних вод. Неодмінно кожного краєзнавця та любителя мандрувати зацікавить село Бориня. Воно в самому центрі бойківських верховин і здавна відоме на всю Європу своїми сирами. Їх виготовляли німецькі колоністи і возили на продаж у Відень, Прагу та Париж.

Нині цю традицію продовжує родина місцевих сироварів Комарницьких. Вони запрошують продегустувати живий сир “Бойківський” та їдку бринзу. Крім того, тут відроджується давня традиція випікання бездріжджового хліба із борошна грубого помолу – житнього і житно-голомшного хліба “Цісарський”. Приверне увагу виробництво нехарчової продукції (ткацтво, вишивка, гончарство, ковальство та інші ремесла). Зачарують мелодії популярного гурту “Боринські музики” та автентичні бойківські страви: бануш, гусянка та пироги з борошна грубого помолу, чай із карпатських трав та корисна верховинська водичка.

Джерело: https://zik.ua/news/2017/06/02/na_lvivshchyni_vidrodzhuetsya_turystychnyy_tur_do_boykiv_na_syr_1107597

Незважаючи на поступове зменшення чисельності поголів'я тварин, їх кількість достатня для налагодження такої переробки на території ОТГ (приміром, виробництво 1 кг сиру потребує близько 10 л молока). Орієнтовний загальний обсяг інвестицій у налагодження діяльності, зокрема, крафтової сироварні, складає близько 100 тис. \$, термін окупності за різними оцінками становить 5–7 років¹⁶. Додатковим джерелом фінансових ресурсів поза продажем основної продукції здатні слугувати демонстрація виробничих процесів, проведення екскурсій, дегустація сирів і інших етнічних страв.

Потенційними споживачами продукції можуть виступати кафе, ресторани, приїжджі громадяни, місцеве населення, мешканці інших поселень (шляхом використання технологій електронної торгівлі, налагодження зв'язків із представниками готелів, санаторіїв, баз відпочинку, організації груп споживачів такої продукції у містах, у тому числі, курортних).

3. Організація переробки журавлини (та будь-яких інших ягід і фруктів), виробництво соків, напоїв, варення, джемів, желе, пюре, фруктових паст (натуральний продукт, одержаний шляхом уварювання пюре з одного чи двох видів плодів), соусів, протертих (або подрібнених) із цукром ягід, пастили (підсушене фруктово-ягідне пюре або сік), цукатів тощо.

Витрати на придбання обладнання, оренду виробничого приміщення (близько 80 м²), оплату праці персоналу (10–12 працівників) і задоволення інших потреб, необхідних для започаткування виробництва варення з екологічно чистої сировини продуктивністю 1200 кг/зміну, складуть близько 3 млн. грн. Такого роду підприємство окупиться через 18–24 місяці¹⁷; більше того, воно здатне стати повноцінним елементом своєрідного брендингу території громади. Більшість з отриманої продукції має потужний попит на європейських ринках (Офіс з просування експорту України: <https://epo.org.ua/category/tenders/>).

Журавлина – харчова, вітамінозна, лікарська рослина. Ягоди вживають у їжу як свіжими, так і переробленими у вигляді соків, сиропів, екстракту, лікерів, наливок, вин, варення, желе, мармеладу, начинок, виробів типу «журавлина в цукрі». Пектинові речовини, що містяться в ягодах, мають прекрасні властивості утворювати желе і надавати кондитерським виробам з неї високої якості. Ягоди вкриті восковим нальотом, який запобігає загниттю, а завдяки бензойній кислоті вони можуть зберігатися тривалий період (близько 10 місяців) у свіжому вигляді. У народній медицині ягоди журавлини застосовують при гіпертонії, зниженій кислотності шлункового соку, гіпертермії, з метою підвищення імунітету.

Джерело: <http://igormelika.com.ua/moi-karpati/ukrainski-karpati/jstivni-plodi-i-yagodi-ukrajinskix-karpat>

¹⁶ <https://agravery.com/uk/posts/show/svoa-nisa-tri-varian-ti-dla-vigidnogo-agrostartapu>

¹⁷ <https://busines.in.ua/biznes-po-vyrobnytstvu-naturalnogo-varennya/>

4. Формування транскордонних лісопереробних кластерів із

суміжними країнами-членами Європейського союзу (Офіс з просування експорту України: <https://epo.org.ua/category/tenders/>), відродження та розвиток народних ремесел (випалювання за деревом, різьблення, виточування, розпис, інкрустація, виробництво з деревини товарів народного вжитку), організація регулярних майстер-класів.

IV. Розвиток туризму

01 Організація сприятливих умов для розвитку сфери послуг сільської гостинності (сільські садиби, що надають послуги тимчасового проживання, харчування, етно-відпочинку й організації дозвілля). У цьому контексті видається доцільним створення окремої інтерактивної бойківської садиби¹⁸, як унікального осередку народної кулінарії, відродження давніх традицій, популяризації культури, звичаїв, укладу життя бойків і організації мистецьких, обрядових і гастрономічних майстер-класів (термін “інтерактивний” передбачає максимальне долучення відвідувачів до експозиції музею — проведення різномірних квестів, презентація давніх ігор, культурних заходів, виробництво власноруч килимів тощо). Садиба аналогічного стибу функціонує у с. Опішня Зінківського району Полтавської області; вона являє собою живу садибу-музей, експозиція якої налічує понад 1000 експонатів, зібраних із різних куточків України, діє єдиний в Україні та світі приватний музей традиційної тканинної ляльки-мотанки, у відкритому доступі є кілька інсталяцій для фото- та відеозйомки (https://www.greentour.com.ua/farmstead/lyalina_svitlitsya). Створення музею бойківської культури дозволить капіталізувати історичну спадщину регіону та забезпечити належні обставини для піднесення Витвицької ОТГ.

02 Розвиток контактних ферм (диверсифікація діяльності наявних і створення нових, на кшталт равликових) як елементу туристичної інфраструктури. Такого роду ферми доцільно створювати на базі ОСГ і фермерських господарств. До низки їх послуг слід віднести контактне спілкування із сільськими тваринами, ознайомлення з необхідними вимогами щодо їх утримання, організацію майстер-класів, дегустацію сільськогосподарської продукції, реалізацію продуктів харчування та сувенірів тощо.

¹⁸ https://galinfo.com.ua/news/hata_knyazya_yak_u_lvovi_vidrodyly_in-terier_davnoi_boykivskoi_haty_347307.html

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ

ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ СОЦІО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ:

Залучення фінансових ресурсів:

- ✓ платформа «Все для малих і середніх підприємств»
<http://www.smedevelopment.info/>;
- ✓ Міжнародний благодійний фонд «Добробут громад»
<http://dobrobut-hromad.org/>;
- ✓ онлайн-платформа «Спільнокошт»
<https://bigggidea.com/>;
- ✓ онлайн-платформа «Na-Starte»
<https://www.airfunding.net/>;
- ✓ портал ГУРТ (у розділі «Гроші» — гранти, премії, стипендії, тендери, конкурси, що передбачають грошову винагороду; у розділі «Навчання» – анонси тренінгів, семінарів, вебінарів, навчальних поїздок, освітніх зустрічей) <https://gurt.org.ua/about/>;
- ✓ Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР)
<http://dfrr.minregion.gov.ua/>;
- ✓ електронний майданчик для виробників сільськогосподарської продукції
<https://www.ar.gov.ua/>

пошук ринків збуту сільськогосподарської продукції:

- ✓ онлайн-платформа «Відкритий ринок»
<https://rynok.in.ua/>;
- ✓ торговий форум онлайн:
<https://hgozt.org/tfonline/>;

сервіси та можливості, представлені Міністерством та Комітетом цифрової трансформації України, щодо започаткування нового бізнес-проекту та ефективної його реалізації:

- ✓ <https://business.diia.gov.ua/services>.

розвиток сільського туризму:

- ✓ поради з розвитку туризму, тренінги з брендингу території громади
<https://school.tourinform.org.ua/trainings/>;
- ✓ ефективні практики
https://i.factor.ua/ukr/journals/rs/2019/september/issue-3/article-70474.html?wn=google_ads_iframe_%2F141806220%2FiFactor_top_bnr_0&r1=;
- ✓ пріоритетні напрями розвитку
https://agro.dn.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/donetska-14.06.19_compressed.pdf;
- ✓ розміщення інформації щодо вільних садиб з метою активного залучення туристів
<https://www.booking.com/>; <https://www.greentour.com.ua/region?page=4&per-page=25>.

забезпечення енергетичної самодостатності громад:

- ✓ Європейський банк реконструкції та розвитку (підтримка муніципальних проєктів з енергоефективності, тепlopостачання і транспорту) <https://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395238517239&d=&pagename=EBRD-RU%2FContent%2FContentLayout>;
- ✓ ефективна практика створення револьверних фондів на рівні громад
<https://www.lyublynets-gromada.org.ua/docs/projects/20-8/p09.pdf>;
- ✓ розміщення інформації щодо проєкту з розвитку відновлюваної енергетики на сайті Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України <https://uamap.org.ua/>;
- ✓ проведення онлайн-вебінарів та конкурсів на отримання грантів
<https://decentralization.gov.ua/energoeffect>;
- ✓ створення енергетичних кооперативів
https://ua.boell.org/sites/default/files/2019-11/%D0%95%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8_%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4.pdf;

тренінги для представників органів місцевого самоврядування щодо забезпечення ефективного розвитку ОТГ:

- ✓ <https://moodle.hromady.org/>;

Контакти ГО «Екодія»

 Адреса:
вул. Саксаганського, 52А, Київ, 01033

 Поштова адреса:
а/с 26, Київ, 01032

 +38 044 353-78-41
+38 044 362-32-18

 info@ecoaction.org.ua
ecoaction.org.ua

